

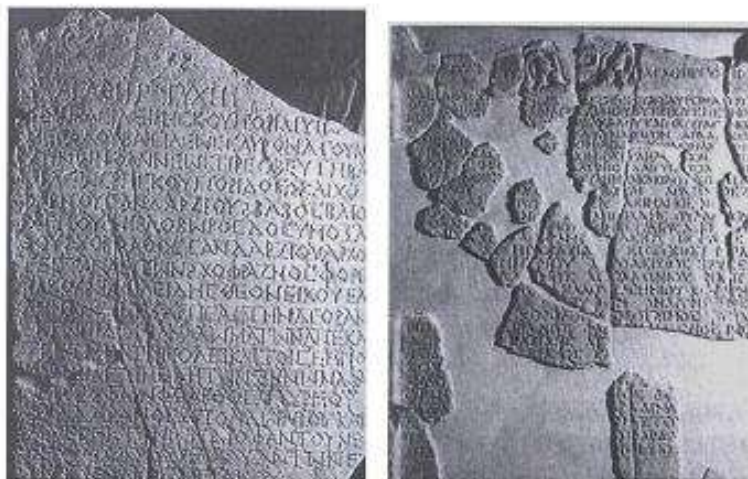
HRVATSKA U RANOM SREDNJEM VIJEKU

Doseljenje i etnogeneza Hrvata

Kao i mnogi drugi narodi i Hrvati nemaju svoje čvrsto, znanstveno dokazano podrijetlo. Postoje četiri osnovne teorije o etnogenezi Hrvata:

1. **Teorija socijalnog dualizma** (*Vjekoslav Klaić*) – Hrvatsko pleme doselilo na današnji prostor i podčinilo Slavene svojoj vlasti, pa su Hrvati činili vladajući sloj
2. **Gotska teorija** (*Toma Arhiđakon, autor važnog izvora za hrvatsku povijest "Historia Salonitana Maior" iz XIII st.*) – po toj teoriji Hrvati su potomci slaveniziranih Gota
3. **Iranska teorija** (*Josip Mikoczy; Ljubo Hauptmann*) – Hrvati su doselili iz Irana, a zasniva se na nalazu

dva natpisa iz Tanaisa (luka na ušću Dona u Crno more, danas Azov) s imenima **HOROATHOS** i **HORUATHOS** iz II i III st. koji asociraju na hrvatsko ime. Postoje naravno još mnoge sličnosti između

Tanaiske ploče

hrvatskih riječi i iranskog jezika, a mnogi nazivi područja tadašnje Perzije imaju sličnosti s hrvatskim imenom, pa je sve to doprinijelo razvoju iranske teorije.

4. **Slavenska teorija** (*Franjo Rački*) – Hrvati su jedno od slavenskih plemena, a ta teorija uzima se kao najvjerojatnija zbog sličnosti hrvatskog jezika i običaja sa jezicima i običajima drugih slavenskih naroda.

Jedan od najvažnijih izvora za najraniju hrvatsku povijest djelo je bizantskog cara iz X st., **Konstantina Porfirogeneta: "De administrando imperio" (O upravljanju carstvom)**. Prema caru Konstantinu Hrvati su živjeli u gornjem području Labe i Visle oko današnjeg Krakova, a to područje nazivalo se **Velika ili Bijela Hrvatska**.

Potkraj VI i početkom VII st. sve su češći **slavensko-avarski prodori** preko Dunava, Drave i Save, što je olakšano problemima Bizanta na istoku protiv Perzije, pa zato 582.g. pada Sirmium, a slična situacija snašla je i Dalmaciju, naime 614.g. razorena je Salona, pa Epidaur (Cavtat)...itd. Salonitanci se sklanjaju u Dioklecijanovu palaču i tako započinju razvoj Splita, a stanovništvo Epidaura nalazi utočište u susjednom Ragusiumu (Dubrovnik). Tako uz Zadar nastaju najveći i najslavniji gradovi na hrvatskoj obali.

Bizantske posade i tvrde zidine sačuvale su **Trogir, Zadar, Rab, Krk, Osor, Kotor** te spomenuti **Split i Dubrovnik**, pa je *od tih gradova i otoka stvorena bizantska tema* koja se

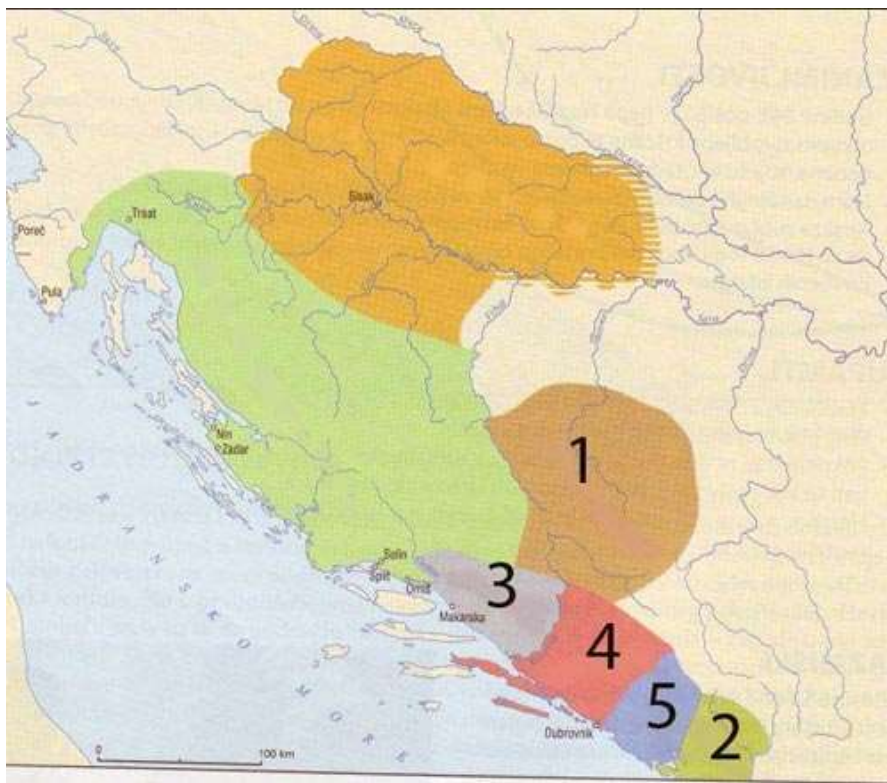
obično naziva **Bizantska Dalmacija**, a u spomenutim gradovima živjelo je romansko stanovništvo, potomci starih Grka, Rimljana, Ilira...

Car Konstantin piše da je car Heraklije (VII st.) za pomoć protiv Avara tražio savezništvo Hrvata: "...po naređenju cara Heraklija, Hrvati svladaju i protjeraju Avare, pa se po zapovijedi cara Heraklija nastane u zemlji Avara...".

Prema narodnoj predaji koju je također sačuvao car Konstantin, Hrvati su na poziv cara Heraklija došli pod vodstvom petoro braće – **Kluk, Lobel, Muhlo, Kosenc, Hrvat** i dvije sestre – **Tuga i Buga**.

Hrvati su na području na koje su došli (od Jadrana do Međurječja (Sava i Drava) i od Raše do Cetine) zatekli ostatke romanskog i avarskog stanovništva, koje se vremenom asimiliralo s Hrvatima. Car Konstantin piše kako "...ima u Hrvatskoj još potomaka Avara i pozna im se da su Avari...". Na Avare koji su se tada zvali Obri, danas podsjećaju nazivi Obrovac, Obrovica, Oborovo...itd. Ostaci Avara najduže su se zadržali na ličko – krbavskom području.

U spomenutom djelu cara Konstantina piše kako se od Hrvata koji su došli u Dalmaciju, jedan dio izdvojio i zavladao Ilirikom i Panonijom. Iz tih dviju skupina nastale su poslije dvije hrvatske kneževine: **Primorska (Dalmatinska)** i **Panonska (Posavska) Hrvatska**.

Slika 2: Karta prikazuje prve sklavinije. Pod brojem 1 je zemlja *Bosna*; pod brojem 3 je *Paganija ili Neretljanska kneževina*; pod brojem 4 je *Zahumlje*; pod brojem 5 je *Travunja*; i pod brojem 2 je *Duklja*.

Hrvati su naselili i prostor južno od Cetine, naime između Cetine i Neretve bilo je područje koje se nazivalo *Pomorje, Paganija* ili kasnije **Neretljanska kneževina**. Od Neretve do

Dubrovnika prostirala se oblast **Zahumlje**, od **Dubrovnika do Kotora** bila je **Travunja**, a dalje južno **Duklja**. Na spomenutim područjima vladajući sloj Hrvata nije bio tako brojčan, pa su prevladala lokalna zemljopisna imena. Ta područja su ipak više ili manje bila vezana uz Hrvatsku, pa ih zato

visoki svećenik iz Bara, tj. **Pop Dukljanin** u svom ljetopisu naziva **Crvena Hrvatska**. I u Posavskoj Hrvatskoj nije u početku prevladalo hrvatsko, nego zajedničko slavensko ime od kojeg je danas ostala Slavonija.

Susret s kršćanstvom i pokrštavanje Hrvata

Nakon što je završila seoba Hrvata, crkveni centri **Rim i Ravenna** (gdje je stolovao *egzarh*, namjesnik bizantskog patrijarha pod čijom su upravom bili gradovi i otoci Bizantske Dalmacije) nastojali su obnoviti svoj utjecaj u bivšim rimskim provincijama Dalmaciji i Panoniji. Iz tog razloga je **papa Ivan IV**, polovinom VII st. poslao na to područje **opata Martina** da skupi moći svetaca (koji su stradali u Dioklecijanovim progonima kršćana) i poradi na širenju kršćanstva. Stoga se može pretpostaviti da pokrštavanje Hrvata počinje već sredinom VII st.

Prema pisanju cara Konstantina Porfirogeneta Hrvati su pokršteni u tri etape:

1. **etapa** – car Heraklije poziva Rim da pošalje misionare u Dalmaciju i Ilirik
2. **etapa** – za vrijeme franačke prevlasti na prostoru zapadno od Drine, akvilejska patrijaršija organizira kristijanizaciju Hrvata
3. **etapa** – stanovnici područja južno i istočno od Neretve pokršteni su djelovanjem učenika *Ćirila i Metoda* u vrijeme cara Bazilija I Makedonca

Slika 3: Višeslavova krstionica. Šesterostrana krstionica izrađena od jednog komada mramora, spomenik je iz razdoblja pokrštenja Hrvata, i znak njihova ulaska u kršćanski civilizacijski krug. Oko gornjeg ruba krstionice uklesan je natpis koji nam daje podatke o vremenu postanka krstionice: "Ovaj izvor naime prima slabe da ih učini prosvijetljenima. Ovdje se peru od svojih zločina što su ih primili od prvog roditelja da postanu kršćani spasonosno ispovijedajući vječno Trojstvo. Ovo je djelo pobožno učinio svećenik Ivan u vrijeme kneza Višeslava i to u čast Sv. Ivana Krstitelja da zagovara njega i njegova štitenika"

Jedan od najljepših spomenika vezanih uz pokrštavanje Hrvata je **Višeslavova krstionica** (Arheološki muzej u Splitu), ali nju kao ni kneza Višeslava povijesna znanost još nije sa sigurnošću svrstala u određeno razdoblje, pa se pretpostavlja (jer krstionica je jedini dokaz postojanja kneza Višeslava koji se više ne spominje u niti jednom povijesnom dokumentu ili natpisu) da je vladao jezgrom hrvatske države, tj. na prostoru između Zrmanje i Cetine, na početku IX st.

Rim je nastojao što prije obnoviti stara rimska biskupska središta, zato se

početkom VIII st., kao nasljednica stare **Salonitanske nadbiskupije** (koja seže od *Sv. Dujma*) utemeljuje **Splitska nadbiskupija**, a za prvog nadbiskupa ustoličen je **Ivan Ravenjanin**, čiji se sarkofag i danas čuva u Splitu.

Organizacija države i hrvatski narodni vladari

Na političku situaciju u hrvatskim zemljama direktno su utjecale dvije tada najveće sile – **Franačko i Bizantsko Carstvo**. Godine **812**. Karlo Veliki i bizantski car sklopili su mir u franačkoj prijestolnici **Aachenu** koji se odrazio i na hrvatske zemlje, naime **Primorska Hrvatska**, kojom je vladao prvi povijesno dokazani knez **Borna (810 – 821)** i **Panonska Hrvatska** kojom je vladao knez **Ljudevit Posavski (810 – 823)** pripale su Franačkoj, a Bizant je zadržao gradove i otoke Bizantske Dalmacije koju podiže na stupanj teme kojom upravlja strateg sa sjedištem u Zadru. Nakon smrti Karla Velikog oslabljena je centralna franačka vlast, pa su se osilili pojedini markgrofovi koji su sve više pritiskali lokalne vladare i činili nasilja (car Konstantin navodi da u Ljudevitovoj državi "...dojenčad hrvatsku ubijahu i psima bacahu..."), zato je Ljudevit Posavski digao **ustanak protiv Franaka (818 – 823)**, a

osim toga želio je osamostaliti svoju kneževinu. Očekivao je da će mu Borna priskočiti u pomoć, ali Borna nije želio sukob s Francima jer je od njih očekivao pomoć u borbi za posjede bizantskih gradova u Dalmaciji.

Usprkos početnim uspjesima Ljudevit nije mogao sam u svom Sisku (pomogli mu ga utvrditi bizantski graditelji) nastaviti borbu, pa odlazi u Primorsku Hrvatsku Borninu ujaku Ljudemišlu, koji ga je potajice ubio.

Poslije Ljudevitove smrti i neuspjeha ustanka, Panonska Hrvatska dolazi pod vrhovništvo Bugara, a u Primorskoj Hrvatskoj vlada knez Vladislav (821 – 835).

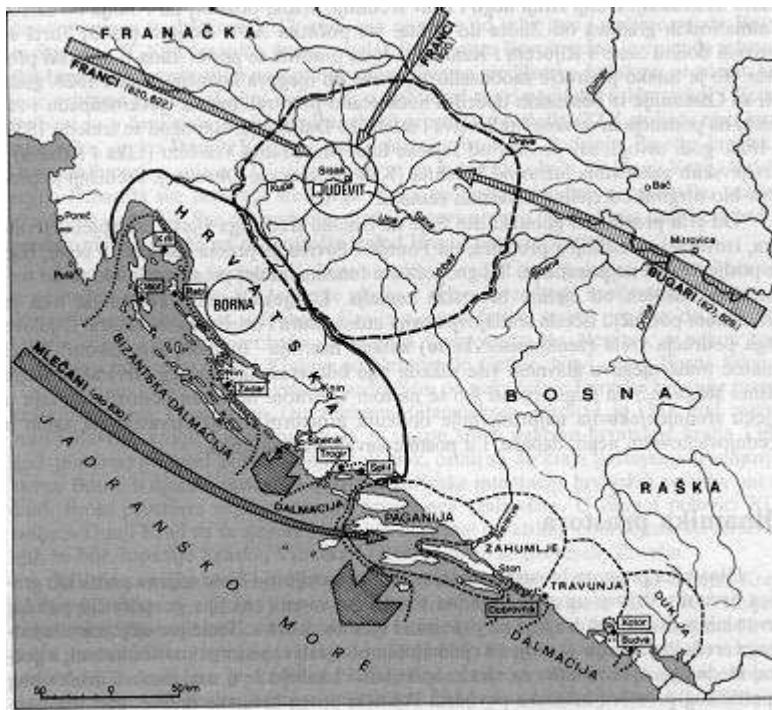
Knez Mislav (835 – 845)

– sjedište mu je bilo u Klisu, bio je pobožan vladar koji je nastojao ubrzati proces pokrštavanja, a dokaz tome je gradnja **crkve Sv. Jurja u Putalju** (u zaleđu Kaštela) i obdario je zemljom i kmetovima, a *splitskom nadbiskupu darovao je desetinu od plodova i životinja sa svog posjeda u Klisu*, što je važno i s političkog gledišta jer je Splitska nadbiskupija bila na bizantskom teritoriju i pod jurisdikcijom carigradskog patrijarha.

Knez Trpimir (845 – 864) – praotac dinastije Trpimirovića koja je uz neke izuzetke

Slika 5: Ulomak oltarne pregrade iz Rižinica s imenom kneza Trpimira. Ulomak je otkopan u Rižinicama podno Klisa 1891.g., s fragmentom natpisa na kojem se spominje Trpimir i njegov vladarski naslov – *dux* (knez)

Slika 4: Hrvatske kneževine početkom IX stoljeća. Već na samom početku obje hrvatske političke jezgre bile su suočene s pritiskom okolnih političkih snaga (Bugari, Franci, Mlečani), koji će dobro iskoristiti međusobne sukobe hrvatskih knezova.

vladala Hrvatskom do potkraj XI st. Za njegova vladanja ojačala je vojna i politička moć Hrvatske. Uspješno je ratovao protiv bizantske vojske iz dalmatinskih gradova u nastojanju da kontrolira jadransku obalu. Ratom protiv Bugara pomogao je Ludwigu Njemačkom da vrati pod svoju vlast Panonsku Hrvatsku, što mu je omogućilo da (iako formalno u sastavu Istočne Franačke) **osamostali Hrvatsku**.

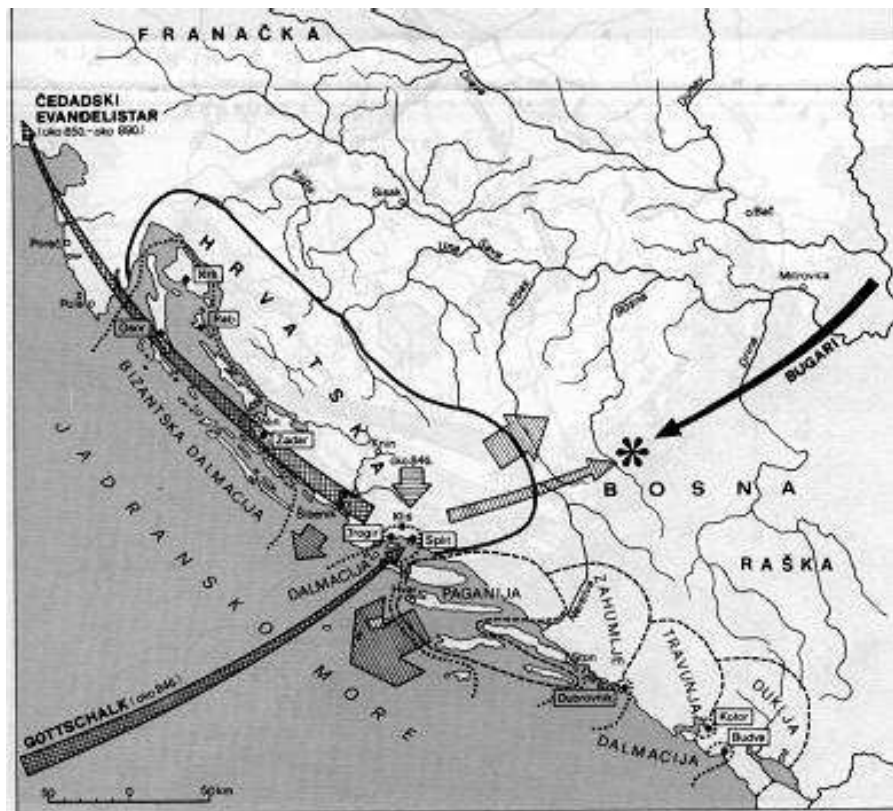
Samostalnost dokazuje i dovođenjem na svoj **dvor u Klisu** učenog **benediktinca Gottschalka** (koji je zbog svoje *teorije o predestinaciji* proganjan od franačke vlasti, pa

njegov boravak na Trpimirovu dvoru dokazuje da Franci nemaju utjecaja na Trpimira), a poziva i redovnike benediktince koji bi trebali širiti kulturu i pismenost. Za potrebe benediktinaca dao je podići **prvi benediktinski samostan u Hrvatskoj, u Rižinicama ispod Klisa.**

Kao zahvalu za pomoć prilikom izgradnje samostana, izdao je Trpimir darovnicu splitskom nadbiskupu, tzv. **Trpimirova darovnica, 4. III 852.g.**, u Bijaćima kod Trogira, kojom potvrđuje darove kneza Mislava i dodatno dariva crkvu Sv. Jurja i oko nje komad zemlje s kmetovima. U tekstu darovnice Trpimir se naziva **"...milošću Božjom knez Hrvata..."** (*dux Chroatorum munere divino*), a to je **prvi spomen hrvatskog imena u povijesnim spomenicima**, a kao trajan spomen na Trpimira sačuvao se ulomak oltarne pregrade iz spomenutog samostana u Rižinicama, s urezanim natpisom: **"...PRO DUCE TREPIMero"**.

U doba vladanja kneza Trpimira došlo je (863.g.) do sukoba između pape i patrijarha (tzv. **mali raskol**). Tada prostor Bizantske Dalmacije u crkvenim pitanjima pristaje uz patrijarha, pa je Trpimir, koji se u crkvenim pitanjima oslanja na papu odobrio utemeljenje **Ninske biskupije** – *prve crkvene organizacije u Hrvata.*

O ugledu kneza Trpimira na jadranskom prostoru svjedoči i **"Čedadski evanđelistar"** (Čedad ili Cividale – hodočasnički centar u središtu akvilejske patrijaršije) koji mu daje počasni naslov **"domnus"** (*domno Tripimero*), dakle gospodar ili vladar.

Slika 6: Hrvatska u doba kneza Trpimira. Počeci prostornog širenja iz jadranske jezgre hrvatske kneževine prema brdskom zaleđu i moru pripadaju knezu Trpimiru. On vodi rat s gradovima Bizantske Dalmacije (Split i Trogir) i uspješno se odupire napadu Bugara. Istovremeno, Hrvatska se uključuje u sistem jadranskih komunikacija – dovođenje benediktinaca, kontakti s Akvilejskom patrijaršijom...